

К., 1981; 10. Білоцерківський Л.Г. Записки суфлера. – К., 1962; 11. Культурне будівництво на Вінниччині в роки Радянської влади. – Вінниця, 1959; 12. Вінниця. Історичний нарис. – Вінниця, 1964; 13. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф.Р-254. – Оп.1. – Спр. 208; 14. Кавка В.В. Культурне будівництво у Вінниці в 1900-1930 рр. // Матеріали І Вінницької науково теоретичної конференції. – Вінниця, 1993; 15. Вісті. – 1922. – 25 листопада; 16. ДАВО. – Ф. – Р-159. – Оп. 1. – Спр.491; 17. 3-над Божої ріки. Літературний словник Вінниччини. – Вінниця, 1998; 18. Літературне Поділля. – Хмельницький, 1991; 19. Червоний край. - 1924. – 15 листопада; 20. Культура і життя. – 1996.- 27 березня; 21. Сценарій свята «Співець Подільського краю» (до 100-річчя від дня народження Р.А. Скалецького. – Бершадь, 1999.

В.А.Косаківський

ПОДОЛЯНКА (КЛАРИСЕ ЛІСПЕКТОР) – КЛАСИК БРАЗИЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

10 грудня 2002 року в смт. Чечельник на Вінниччині було відкрито меморіальну дошку на честь Кларісе Ліспектор – письменниці, класика бразильської літератури, яка народилась в цьому селищі 10 грудня 1920 р. На відкритті виступив посол Бразилії Елдер Мартінес де Моресс. В урочистостях взяли участь: другий секретар посольства Бразилії в Україні Дувал Баррос, представники посольства, а також представники місцевої влади та жителі селища [1, с. 1].

На меморіальній дошці, яку встановили на будинку нинішньої селищної ради, вирізьблено портрет письменниці та зроблено напис португальською та українською мовами: «В цьому містечку 10 грудня 1920 року народилась бразильська письменниця Кларісе Ліспектор. Її подорож від народження до смерті, з Чечельника до Бразилії, була присвячена невтомному пошуку відповідей на фундаментальні питання, що постають перед людиною, яка пройшла шляхами, що зближують народи наших двох країн в увічненні її пам'яті.

Посольство Бразилії в Україні та Селищна Рада Чечельника спільно віддають шану пам'яті Кларісе Ліспектор.

Чечельник, 10 грудня 2002 року».

У цей день виповнилось 82 роки від дня її народження, а днем раніше, 9 грудня, 25 років від дня її смерті.

Церемонію відкриття знімали на плівку бразильські кіномитці (режисер Жуліо Лернер), які створюють, за підтримки уряду Бразилії, фільм про життя і творчість Кларісе Ліспектор, в якому значна частина буде присвячена Україні.

Її батьками були Пінкус (чи Пінкас) Ліспектор (Спектор) і Маня Крінгольд Ліспектор (Спектор). Зі спогадів відомо, що батьки Кларісе у 1911 р. мешкали в Саврані Балтського повіту, а в 1915 р. вони проживали у Теплику Гайсинського повіту з двома дочками – Лією і Танею [2].

Хайя (в майбутньому вона стане Кларісе) народилась 10 грудня 1920 р. в Чечельнику, через який тікали її батьки, рятуючись від погромів в роки Громадянської війни. Родина Кларісе емігрувала до Бразилії у 1921 р., коли їй було лише два місяці.

Родина поселилася в місті Рісифі (штат Пирнамбуко у Південно-Східній Бразилії). У 1928 р. Кларісе пішла до школи – «Шкільна Група Жуан Рамальо». Вже в наступному 1929 р. вона пише свої перші оповідання, але місцева газета «Діаріо ди Пирнамбуко» (Diário de Pernambuco), на своїй дитячій сторінці не хоче їх публікувати, тому що оповідання Кларісе не мали літературної зв'язки і навіть не зверталися до яких небудь фактів, а повідомляли тільки глибокі почуття.

Цього ж року помирає мати Кларісе. У 1935 р. родина Ліспектор переселяється у місто Ріо-де-Жанейро. Тут Кларісе дає приватні уроки португальської мови. І так з життєвого досвіду учитель-учень, народжується її перший роман «Близько дикого серця» (Perto do Coração Selvagem).

1939 року Кларісе вступає до Національного Факультету Права у місті Ріо-де-Жанейро. У наступному 1940 р. вона вже працює на посаді редактора Національної Інформаційної Агенції в Ріо-де-Жанейро. Цього ж року помирає її батько.

У 1942 р. Кларісе стає редактором газети «Ніч» (A Noite) в Ріо-де-Жанейро. Тут вона публікує декілька своїх оповідань. Наступного року вона виходить заміж за свого шкільного друга Маврі Гужел Валенти (Mauri Gurgel Valente). Під час Другої Світової війни письменниця допомагає у військовому шпиталі бразильським воїнам.

У 1945 р. твір «Близько дикого серця» отримує відзнаку фундації «Граса Аранья» (Fundacao Graca Aranha), і італійський живописець Де Чірко обесмертнює портрет Кларісе [3].

У 1946 р. була опублікована друга новела письменниці – «Лампа», а ще через три роки побачив світ роман «Місто в облозі» найбільш значущий її твір, який увійшов до всіх довідників, хоча «шедевром бразильської літератури» критики визнали інший роман – «Яблуко у темряві» (1960

р.). У 1954 р. було видано перший французький переклад оповідань К. Ліспектор. Обкладинку до цього видання оформляв Анрі Матісс.

У 1969 р. виходить «Гімн любові» – книга «Учнівство, або книга задоволень», в 1971 р. – книга оповідань «Щастя Кландестайн», в 1973 р. – роман «Жива вода» (*Água viva*), книга оповідань «Імітація троянди», в 1974 р. – твір для дітей «Особисте життя Лаури», збірник оповідань «Де ви були вночі?».

У 1977 р. письменниця тримала в руках останнє своє прижиттєве видання – «Час зірки». 9 грудня того ж року, напередодні свого дня народження, Кларісе Ліспектор померла від раку в м. Ріо-де-Жанейро. Після її смерті світ побачило ще 4 книги – «Подих життя», «Пульсації», «Не можна забути» та «Відкриття світу». В останній книзі вміщено оповідання, які публікувались в *Jornal do Brasil* протягом 1967 – 1973 рр.

Про що ж писала класик бразильської літератури? Її твори – це зразок того, що прийнято називати елітарною творчістю або «духовною їжею для вишуканого розуму». Тому про сюжет як такий тут мова не йде, хоч він і присутній як «скелет», на який одягнуто «м'ясо» головної теми Кларісе Ліспектор, яку визначено критиками як «процес мислення, який стоїть «над буттям», яке є Час, або «тут і зараз» ... Вона вирізняє, можливість духовного екстазу в будь-яку мить. Це досвід, який захоплює її, процес, а не результат, значущість процесу... Вона знає як перетворити відчуту мить в абсолют. Вона розуміє епіфанію – духовне прозріння, живу унікальність недосяжної плинності буття, яку можливо зберегти засобами мистецтва».

Сама Кларісе так характеризувала спрямованість своєї творчості: «Я сторонній спостерігач. Але я на боці того, кого пізнаю. В мені бушує світ. ... Чи знаєте ви, що сміливою іноді буває вже сама постановка питань, які не вимагають відповідей?»

«Вона перетворює власне жіночий метод «писати сидячи біля вікна», - відзначала критик Елен Сізу, – її мова стає текучою і зачаровує вас, як пасажі Дебюссі, композитора, якого вона особливо цінувала. Вона присвятила «Час зірки» Шербергу та Стравінському – факт, який говорить про важливість музикального камертону для внутрішнього налаштування.

Вона – письменник-експериментатор добре розуміла сучасну атональну і додекафонічну музику. Її бентежило абстрактне мистецтво».

Крім того, Е. Сізу вважала, що Кларісе Ліспектор – це жіноче втілення «серйозної літератури» ХХ століття, об'єднання всіх її «чоловічих начал»: «Якби Кафка був жінкою: якби Рільке був бразильською єврейкою, яка народилась в Україні; якби Рембо став матір'ю, якби дожив до 50 років; якби Хайдеггер зміг змінити своє німецьке походження ...» [4].

Кларісе писала все португальською мовою. Її творча спадщина складається з 24 томів. За книгою «Зоряна пора» (*A Noa da Estrela*) у 1980 р. було знято кінофільм.

Кларісе Ліспектор померла 9 грудня 1977 р., за день до свого 57-річчя. Хотіла бути похоронена на цвинтарі «Сан Жуан Батіста», але вона мала єврейське походження, і тому похорон відбувся на цвинтарі «Ізраеліта до Кажу» (*Semiterio Israelita do Кажу*) [3].

Про внесок Кларісе Ліспектор у літературу дуже добре сказала бразильська письменниця, професор Марія Консуелло Кампос: «Бразильська література поділяється на ту, що була до Кларісе (як до Різдва Христового) і на ту, що є після неї. Наша література пройшла шлях від класичної розповіді ХІХ століття, через модерн і авангард – до текстів Кларісе, в яких предмет розповіді, власне, не є дуже важливим» [4].

Життя і творчість нашої землячки нині активно вивчається. В університеті м. Сан - Пауло (Бразилія) працює Центр з вивчення спадщини Кларісе Ліспектор. Очолює його професор Надія Баттелла Готліб (*Nadia Battella Gotlib*), яка у 1995 р. опублікувала велику за обсягом монографію про Кларісе Ліспектор – «CLARICE. Uma vida que se conta» [5]. У 1999 р. побачила світ збірка оповідань письменниці «A bela e a feia» написаних в 1940-1941 та 1977 рр. [6].

У 2000 вперше російською мовою перекладено найвизначніший роман К. Ліспектор – «Осажденный город», який маємо змогу читати нині. Сподіваємося, що незабаром побачать світ у перекладах й інші твори нашої видатної землячки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Чечельницький вісник.– 2002.– 21 лютого.– С. 1; 2. Лист Дувала де Васконселос Барроса, Тимчасового Повіреного у Справах Посольства Бразилії в Україні до С. Гальчака, директора державного архіву Вінницької області від 24 січня 2003 року; 3. Хома М. Родом з України // Народний огляд. (Бразилія).– 2002. – 28 листопада; 4. «Если бы Кафка был женщиной...» <http://www.2000.net.ua/print/aspekty/eslibykafka/bylzhenschinoh.html>; 5. Nadia Battella Gotlib. CLARICE. Uma vida que se conta». – Sao Paolo: Editora Atica, 1995. –

493 s; 6. Clarice Lispector. A bela e a fera. – Rio de Janeiro: Rocco, 1999. – 107 s; 7. Лиспектор К. Осажденный город: Роман / Пер. с порт. И. Гыняновой. – СПб.: Амфора, 2000. – 286 с.

В.Р. Адамський

**НАУКОВО-ОСВІТНЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ПОДІЛЛЯ У ДОБУ КОМУНІЗМУ:
ПЕРША ХВИЛЯ РЕПРЕСІЙ**

Восени 1922 року комуністи вперше випробували на практиці ефективність репресивного заходу, який потому практично не застосовували. Йдеться про масову депортацію видатних діячів науки і культури, котрі творчо працювали переважно в різних галузях гуманітарного знання – філософів, істориків, соціологів, літераторів, правознавців тощо.

Проведена органами Державного політичного управління «операція» органічно вписалася в загальну стратегію більшовицької партії щодо уніфікації усіх сфер суспільно-політичного життя країни та яскраво засвідчила межі для творчості представникам національних еліт. У цьому сенсі, як слушно зауважував Б. Вишеславцев, «російський комунізм був справжнім комунізмом і у своєму наступі, і у своєму відступі: він залишався вірним собі у своїй боротьбі з ірраціонально-свободним і творчо-непокірним життям» [1, с. 351].

Уже наприкінці ХХ століття російські дослідники, аналізуючи різні аспекти цієї драми, ввели в науковий обіг поняття «філософський пароплав», який досить влучно характеризує факт вигнання інтелігенції з рідної землі [2, с. 5-6].

В українській історіографії пострадянського періоду даній проблематиці також приділяється значна увага. Принаймні, є усі підстави стверджувати, що більшовицька практика переслідування інтелігенції на початку 20-х років за політичними мотивами є предметом розгляду та наукових узагальнень в більшості праць, присвячених аналізу складних суспільно-політичних явищ періоду нової економічної політики [3, с. 35; 4, с. 292; 5, с. 42 – 43; 6, с. 265 – 266]. Наразі спробам концептуального осмислення проблеми депортації присвячені й спеціальні розвідки [7; 8; 9].

Однак, попри значну увагу науковців до заявленої теми, на сьогоднішній день все ще залишається нез'ясованою ціла низка важливих питань. З-поміж них, зокрема, принциповий характер становить об'єктивне дослідження процесу складання українського списку кандидатів на вигнання та відповідно подальша доля республіканської наукової еліти, котра стала жертвою запланованої акції.

Отже, тема продовжує залишатись вельми актуальною.

У запропонованому повідомленні автор ставить на меті зосередити свою увагу на висвітленні долі кам'янецьких представників «реакційно налаштованої професури», котрі з різних причин потрапили до відомого списку. Нові документи, виявлені в архівних установах України, дозволяють з'ясувати регіональну специфіку цього процесу й водночас надають емпіричний матеріал для системного узагальнення ситуації в цілому.

Ідея вигнання інтелектуалів за кордон належала безпосередньо В. Леніну. Цю тезу поділяє на сьогодні переважна більшість науковців [7, с. 41; 10, с. 38; 11, с. 60]. Позиція лідера більшовиків була детермінована щонайменше двома присутніми чинниками. По-перше, виступаючи архітектором нової політики щодо старої інтелігенції, він засадничо розглядав її залучення до соціалістичного будівництва лише як одну з форм класової боротьби. Заради досягнення мети, яку ставить перед собою революція, Ленін вважав цілком виправданим необхідність примусити їх «замовкнути». Бажано, в усіх царинах творчої праці. А особливо в тих, де були зачеплені основи диктатури пролетаріату. Саме через це він категорично наполягав на скасуванні адміністративної автономії вищих шкіл [12, с. 231] та включенні освітніх закладів в загальну систему радянських установ і організацій.

По-друге, конкретна ситуація, що склалася в країні на початок 1922 р. у сфері демократичних свобод, була досить непростою. Попри намагання більшовиків тримати під контролем усі більш-менш значимі суспільні процеси, елементи лібералізації духовного життя, допущені владою при запровадженні непу, таки почали даватися взнаки. Так зареєстровані приватні видавництва друкували часописи, в яких містилися матеріали, що цілковито ігнорували засади марксистської методології; на кафедрах у наукових товариствах позапартійні професори читали лекції на різноманітну тематику, після чого влаштовувалися публічні дискусії; представники окремих галузей народного господарства збиралися на професійні з'їзди, де, обговорюючи фахові проблеми, вдавалися до певних критичних зауважень на адресу органів радянської влади щодо реалізації тактичних завдань економічного та соціального характеру тощо [13, с. 46].